של הנשלטים הייתה מעוררת בחברה השלטת תערובת של רגשי כעס, חרדה ומבוכה, ולאחר מכן – במידה גוברת והולכת – רגשי סלידה מן המצב שנקלעו לתוכו. אחרי שג'ון קמחי פרסם את ספרו על התפוררות השליטה הבריטית במזרח התיכון – *שבעה העמודים שהתמוטטו* – כתב לו קורא אנגלי שהספר לא פירש נכון את הסיבות שגרמו לכך. "אין אנו נבהלים", הוא אמר, "מפני טרוריזם; לא נבהלנו ממנו בהודו ואין אנו נבהלים ממנו במלאיה... הגורם שלא הערכנו את מלוא משקלו היה גורם הבחילה שחשנו ממצבנו".

מהן המסקנות האופרטיביות שניתן ליישם מתוך ההקשר ההיסטורי הזה לגבי שליטתנו ביהודה, בשומרון ובחבל עזה? כבר אמרתי בפתח דברי שאין לי מומחיות מספקת להמליץ על שיטות מעשיות לממשל, אך דומני שהלקחים מצביעים על הצורך לקבל החלטות לא על פי האתגר הביטחוני המיידי בלבד, אלא גם על יסוד הבנת התהליך המדיני הכולל. אני מניח שעוד מעט יקומו משתתפים אחרים בדיון ויטענו שכל זה אינו רלוונטי וכי אין הנדון דומה לראיה. זכותם לחשוב כך, ואין אני מבקש אלא שיכירו בכך שלפחות בדבר אחד הלקח ההיסטורי ישים למקרה שלנו במלואו: שיהיה לנו קשה היום לבצע את מה שיכולנו לעשות ללא־לחץ אתמול, ושלא נוכל לעשות כלל מחר את מה שאנחנו עדיין מסוגלים לעשות היום.